

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urša Petrič

Vpliv elektronskih volitev na volilni ritual

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urša Petrič

Mentor: izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

Vpliv elektronskih volitev na volilni ritual

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

ZAHVALA

Hvala mentorju dr. Andreju A. Lukšiču za strokovne nasvete in podporo pri pisanju diplomskega dela. Hvala tudi moji družini za finančno podporo v času študija. Predvsem pa hvala mojemu Graškotu za moralno podporo, brez tebe bi bilo veliko težje!

Vpliv elektronskih volitev na volilni ritual

Informacijski družbi današnjega dne se prilagajajo vse plati življenja. Vedno več teženj lahko opazimo tudi na področju volitev, ki se želijo premakniti naprej od zamudnega preštevanja papirnatih glasov k sodobnemu, varnemu in hitremu sistemu za glasovanje – k elektronskemu glasovanju. V času, ko volilna udeležba pada, posebej med mladimi, je eden izmed načinov za povečanje vključenosti državljanov vsekakor pa za približevanje in olajšanje samega volilnega rituala. Med kopico naprednih idej in rešitev o glasovanju, ki se pojavljajo v veliko državah po svetu, lahko tudi Slovenija najde način, kako olajšati in posodobiti proces oddaje glasu. Elektronsko glasovanje se lahko vzpostavi kot nov volilni ritual, ki nadomesti sedanjega, ki se je v zadnjih stotih letih že velikokrat spremenil. Implementacija elektronskega glasovanja bi morala potekati v treh fazah, s katerimi bi informacijsko komunikacijsko tehnologijo postopoma vključili v volilni obred. Tehnološke ovire je znanost že prebrodila, ostaja le še problematika tehnološke (ne)pismenosti, ki elektronske volitve oddaljuje od določene populacije.

Ključne besede: volitve, elektronske volitve, volilni ritual, volilna udeležba.

Electronic voting and voting ritual

All sides of life are slowly adapting to information society of present times. Demands for modernization are also coming from the voting sphere, which would like to switch from old-fashioned and time consuming paper voting to fast and safe voting system – to electronic voting. At the time, when voters participation is at all time low, especially among youth, electronic voting offers a boost to increase democratic participation, to bring voters closer to the elections and to make the process easier. Among all electronic voting initiatives in various countries, Slovenia can choose one and make its voting contemporary and easier. Electronic voting can become a new voting ritual, substituting the present voting ritual that has changed significantly in the last hundred years. Implementation of electronic voting should be taken in three steps that would merge information and communication technology with voting ritual one step at a time. Science has already overcome technological obstacles, but the problem of technological illiteracy still remains.

Keywords: voting, electronic voting, voting ritual, voter turnout.

KAZALO VSEBINE

1	Uvod	6
2	Metodološki okvir.....	7
2.1	Opredelitev predmeta preučevanja	7
2.2	Hipoteze	7
2.3	Metodološki pristop preučevanja.....	8
3	Teoretska utemeljitev	8
3.1	Zgodovina demokracije	8
3.2	Načini demokratične vladavine	10
3.3	Volitve	10
3.4	Faze volitev.....	11
3.5	Pomen volilne udeležbe	13
3.6	Volitve kot obred	13
4	Zgodovina glasovanja v Sloveniji	14
5	Elektronsko glasovanje po svetu	19
6	Elektronsko glasovanje v Sloveniji	21
7	Osnovna načela javnih volitev in volilne pravice in povezava z elektronskimi volitvami	23
7.1	Splošna volilna pravica.....	23
7.2	Načelo svobodnih volitev in tajnost glasovanja	24
7.3	Načelo enakosti.....	25
7.4	Načelo neposrednosti.....	26
8	Elektronske volitve in problem tehnološke pismenosti volivcev	26
9	Sklep.....	28
10	Literatura.....	29

1 Uvod

Volitve imajo v predstavniškem političnem sistemu izjemno mesto, saj državljani-volivci demokratično izbirajo svojo javno oblast vsake štiri leta. Volitve v predstavniških sistemih ne delujejo le kot mehanizem izbire predstavnikov javne oblasti, temveč istočasno tudi kot mehanizem samovzpostavljanja in legitimiranja političnega sistema.

Večina držav se danes sooča s trendom upadanja volilne udeležbe, čeprav je končna izobrazba državljanov vedno višja. Vzrokov za to je več, prav tako tudi rešitev. Eden izmed načinov za povečanje volilne udeležbe, ki so se ga poslužili v drugih državah, je bila uvedba elektronskih volitev.

Za sodobne volitve je potrebno izpolnjevanje nekaterih načel, ki določajo vsebino volilnega sistema in so v sodobnih pravnih sistemih zapisana v ustavah. Ta načela so pogoj za demokratičnost volitev. Med njih štejemo splošno in enako volilno pravico, neposredno volilno pravico, svobodno volilno pravico in tajnost glasovanja. Predstavniki lahko predstavljajo voljo ljudstva le, če ga to izvoli. Voliti morajo vsi sposobni državljani (Mlakar 2002, 6).

V ustavah evropskih držav je torej zapisano, da morajo biti splošne javne volitve splošne, svobodne, enakopravne, tajne in neposredne, volilna pravica pa mora biti splošna. V skladu s slednjo zahtevo noben volivec iz volitev ne sme biti posredno ali neposredno izključen ali diskriminiran (Grad in drugi 2004, 7).

Tem načelom morajo ustrezati tudi elektronske volitve. Če glasovanje ni izpeljano korektno, torej na legalen način ali pa da pride do napak v volilnem postopku, se lahko rezultatom ne prizna legitimnosti, to pa je lahko začetek nezaupanja v javno oblast in njene inštitucije, hkrati pa se lahko začne erozija zaupanja v demokratičnost volilnega sistema ali celo v politične ureditve. Uvajanje sprememb v volilni sistem prinese veliko več posledic, kot se zdi na prvi pogled. Spremembe je treba umestiti v širši kontekst političnega sistema, socialne strukture družbe in politične kulture državljanov.

Uvajanje informacijsko komunikacijske tehnologije v proces volitev ima večplastne posledice. To je treba upoštevati pri oblikovanju politike do elektronskih volitev. Informacijsko komunikacijska tehnologija je torej že dosegla potreben nivo, da se te zahteve izpolnijo. Približati jo je treba le še državljanom (Grad in drugi 2004, 30).

2 Metodološki okvir

2.1 Opredelitev predmeta preučevanja

Osnovni cilj diplomskega dela je opredeliti odnos, razlike in podobnosti med klasičnimi volitvami in elektronskimi volitvami. Predvsem se bom osredotočila na volitve in glasovanje na področju Republike Slovenije.

Osrednji del diplomskega dela bo teoretičen. Raziskovanja se bom lotila s teoretično utemeljitvijo, kjer bom zajela zgodovino demokracije, načine demokratične vladavine, volitve, faze volitev, pomen volilne udeležbe in volitve kot obred. Nadaljevala bom z opredelitvijo zgodovine in načinov glasovanja v Sloveniji. Na kratko se bom dotaknila še zgodovine in vplivov elektronskega glasovanja v drugih državah. Posvetila se bom tudi pobudam za elektronsko glasovanje v Sloveniji. Pogledala si bom korelacijo med načeli splošnih javnih volitev in uvedbo elektronskega glasovanja. V povezavi s tem me bo zanimala še problematika tehnološke pismenosti.

2.2 Hipoteze

V sklopu diplomske naloge bom poskušala potrditi hipotezo, da elektronske volitve lahko izpolnjujejo vsa načela sodobnih volitev, ki jih določajo ustave sodobnih držav.

Druga hipoteza, s katero se bom v diplomski nalogi ukvarjala, je ta, da lahko v Sloveniji elektronsko glasovanje po določenem uvajalnem obdobju postane samostojna oblika glasovanja in ne le dopolnilna oblika glasovanja za klasični način

glasovanja.

2.3 Metodološki pristop preučevanja

Pri izdelavi diplomskega dela so bile uporabljene metode teoretičnega preučevanja. Z analizo primarnih in sekundarnih virov sem preučila, razčlenila in interpretirala izbrane vire. Uporabljala sem predvsem deskriptivne metode, ki so mi služile za čim boljšo predstavitev predmeta preučevanja – volitev in elektronskega glasovanja.

Uporabila sem tudi metodo analize in interpretacije izbranih virov, torej knjig, dokumentov, člankov in internetnih virov.

3 Teoretska utemeljitev

Demokratska legitimacija se v parlamentarno demokratskem sistemu vladanja zagotavlja preko mehanizma splošnih volitev, ki na osnovi večinske podpore volivcev politični skupini ali strani podeli legitimiteto, da se ta lahko polasti oblasti. Uvajanje informacijsko komunikacijske tehnologije v volilne postopke torej sodi na področje zagotavljanja demokratske legitimacije (Grad in drugi 2004, 30).

3.1 Zgodovina demokracije

Definicij demokracije je toliko, kolikor je avtorjev, zaznavanje pojma demokracije in ljudstva pa je časovno in družbeno pogojeno. Za primer lahko povemo, da so bili v atenskem polisu, kjer je nastala prva oblika demokracije, ljudstvo le svobodni moški državljani, ti pa so imeli pravico do odločanja ob uporabi večinskega načela (Babič 2004).

Iz antike izhaja tudi etimološki pomen besede demokracija. Prvi del besede izhaja iz grškega *demos*, ljudstva, drugi del pa iz *kratos*, ki pomeni moč ali oblast. V atenskem polisu so ljudstvo predstavljali moški državljani, predpostavka državljanstva pa je bil sužnjelastniški sistem. Volili so tako, da so ime kandidata izpisali na glinene ploščice (Held 1989).

V srednjeveški Evropi je bil prisoten konstanten spor med cesarstvi in vplivno figuro papeža. Boji so se bili med božjo in posvetno avtoriteto, ki si je želela prisvojiti legitimno osnovo za vladanje. Kljub temu se je razvila demokratična različica posredne božje pravice, po kateri oblast izhaja od Boga, oblike in načini izvrševanja pa so ljudski. Oblast s posredovanjem božje volje torej pripada ljudstvu, ki pa njeno izvrševanje zaupa posamezniku ali skupini ljudi (Hinsley 1992, 93-96).

Renesansa je oživila antično teorijo demokracije. Ta je bila udejanjena le v mestnih državah z maloštevilnim prebivalstvom. Poudarek je bil na večinskem odločanju. Jean-Jacques Rousseau je izjemno velik pomen pripisoval suverenosti ljudstva in občji volji ljudstva. Suverenost je opredelil kot enotno, nedeljivo in neprenosljivo. Neposredna demokracija, ki jo je zastopal, lahko dobro in uspešno deluje le v majhnih skupnostih z malo razlikami v socialnem statusu (Rousseau 1960, 86-89).

Za novejšje teorije o delitvi oblasti sta pomembna John Locke in Charles Montesquieu. Locke loči zakonodajno oblast od podrejene izvršne oblasti, o sodni oblasti pa še ne govori izrecno, zahteva pa, da so vse oblasti podrejene zakonodajni. Tretja veja oblasti je po njegovem federativna, ki odloča o zunanjih zadevah. Montesquieu njegove ideje nadgradi s svojo najbolj znano teorijo oblasti, ko zapiše, da naj bodo zakonodajna, izvršilna in pravosodna oblast ločene druga od druge in ne smejo biti združene v eni osebi ali telesu. Vsakdo z oblastjo je nagnjen, da jo zlorabi, zato morajo biti oblasti omejene druga od druge (Pitamic 1927, 99-100).

Predstavniško, reprezentativno, posredno demokracijo predstavi francoska revolucija. Njeno bistvo je demokratično izvoljen vrhovni predstavniški organ – parlament. V obdobjih med volitvami deluje in odloča namesto ljudstva, v katerem je suverenost (Rizman 1992, 396).

Starejše koncepcije demokracije so poudarjale zavarovanje pravic in svoboščin večine, v prvih desetletjih 20. stoletja pa se vse bolj uveljavlja nov zorni kot: demokracija naj zavaruje interese, potrebe, želje, stališča, integriteto in svobodo vsakršnih manjšin. Gospostvo večine tako ni odlika demokratične družbe, temveč mora imeti ta posluš za tiste, ki jih je malo. Za vse posameznike naj velja enakost

pred zakoni in enakopravnost, ki v pravni državi ni kršena. Sistem mora biti konstituiran tako, da se o problemih lahko odloča z glasovanjem v različnih organih. Odloča večina z upoštevanjem manjšinskih stališč (Sruk 1995, 58-59).

Demokracija v Sloveniji sodi v liberalno reprezentativni tip demokracije, kjer ljudstvo ne sprejema odločitev neposredno, temveč preko izvoljenih predstavnikov (Joyce 1996).

3.2 Načini demokratične vladavine

Večina demokracij temelji na »vladavini ljudstva«. Ljudje torej vladajo sami sebi, sodelujejo pri odločitvah in odločajo o usodi svoje družbe. Participirajo lahko v različnih oblikah. Najznačilnejše razlikovanje temelji na razlikovanju med direktnim sodelovanjem ljudi pri politični oblasti in med sodelovanjem ljudi preko mehanizmov političnega predstavnštva. Tako lahko ločimo neposredni in posredni ali predstavniški model demokracije. Pri neposredni demokraciji je ljudsko sodelovanje ves čas vpleteno v odločevalski proces preko različnih mehanizmov. V posrednih demokracijah se ljudska volja izraža preko volitev, kjer ljudstvo izvoli svoje predstavnike, ki delujejo v njegovem interesu (Babič 2004).

Obstaja še peščica drugačnih modelov demokracije, ki temeljijo na načelu »vlade za ljudi«, ki omogočajo le majhen delež posameznikove participacije v političnem življenju. Taki politični sistemi so se groteskno izrodili pod nacističnimi režimi. Predpostavka teh je, da vodja ve, kakšen je interes ljudstva in ga tudi oblikuje, s tem pa naj bi delal za ljudstvo (Heywood 1997, 68-69).

3.3 Volitve

Beseda volitve izvira iz latinskega glagola *eligere*, izbiranje. Izbira je torej bistvo volitev. Koncept volitev izhaja iz antičnih časov, kjer so vsi svobodni državljani moškega spola, državljani, ožje vodstvo volili tako, da so izpisali imena predstavnikov na glinene ploščice. Volitve so bile skozi zgodovino prisotne tudi v nekaterih srednjeveških državah, volitve kot jih poznamo danes pa so se začele

uveljavljati šele v 19. stoletju (Pečjak 1995, 177).

V današnjem pojmovanju so volitve eden izmed pomembnejših izrazov volje ljudi, hkrati pa so tudi nujni pogoj za demokratično oblikovanje najpomembnejših državnih organov – predstavniškega telesa in lokalne samouprave. Demokratične volitve so torej nujni pogoj za vzpostavitev in ohranitev načel sodobne pravne države, ki morajo veljati na vseh ravneh organiziranosti družbe (Grad 1998).

Čeprav so se volitve kot oblika sodelovanja državljanov pri oblikovanju organov oblasti pojavljale že v prejšnjih zgodovinskih obdobjih, so dosegle višek v buržoazni predstavniški demokraciji. Ideja o suverenosti ljudstva in ideja o tem, da oblast izhaja iz ljudstva in mu tudi pripada, je bila poglobljena. To idejo se lahko uresniči le v taki obliki organizacije državne oblasti, ki zagotavlja trajen in organiziran vpliv družbe na državno oblast (Grad 1996).

Volitve tako volivcem omogočajo možnost neposrednega vpliva na sestavo predstavniškega telesa in s tem na odločitve, ki jih predstavniško telo sprejema. Volivci z volitvami članom predstavniškega telesa podelijo mandat in pooblastilo, da odločajo v njihovem imenu o vprašanjih na vseh ravneh. Volitve dajejo legitimnost izvajanju oblasti s strani državnih predstavniških teles in so najpomembnejši politični dogodek v sodobnih demokracijah – na državni in na lokalni ravni (Grad 1998).

Volitve torej uravnavajo razmerje med državo in državljani ter uravnavajo stabilnost političnega sistema, imajo pa tudi integrativno funkcijo, ko uvajajo volivca v politični sistem in mu dajejo občutek sodelovanja v procesu odločanja.

3.4 Faze volitev

Pri poteku volitev lahko opredelimo tri faze. Prva faza je kandidiranje, ki je iz političnega vidika celo najvažnejši del volitev. V tej fazi se med vsemi državljani s pasivno volilno pravico izbere ozek krog tistih, med katerimi bodo volivci izbirali, kar že pomeni predhodno volilno odločitev. Pravila o tem, kdo lahko postavlja kandidate, se zelo razlikujejo – nekje so to le politične stranke, drugje pa mora biti kandidat

podprt z določenim številom podpisov volivcev. Od teh pravil je odvisna tudi demokratičnost volitev.

Od načina kandidiranja sta odvisni tudi oblika in tehnika kandidature, saj je lahko kandidiranje posamično ali skupinsko, lahko se v posamezni volilni enoti voli en predstavnik ali več predstavnikov. Naslednji korak pri kandidiranju je sprejem kandidature iz strani kandidata, ki s svojo kandidaturo pisno soglaša (Grad in drugi 2004, 19-22).

Druga faza volitev je glasovanje. Z glasovanjem volivec uresničuje svojo aktivno volilno pravico. Gre za dejanje, s katerim izrazi svojo voljo tako, da svoj glas izbranemu kandidatu, za katerega želi, da bo izvoljen. Glasovanje se odvija v določenem času na določenih mestih. Praviloma se glasuje osebno in ne prek pooblaščenca, ker se zaradi tajnosti glasovanja ne da ugotoviti, ali je pooblaščenec glasoval v skladu s pooblastilom. Izjema so volivci, ki so bolni ali odsotni, vendar tako glasovanje otežuje organizacijo volitev in kontrolo nad identiteto (Grad in drugi 2004, 23).

V tej fazi se opravi dokončna izbira med predlaganimi kandidaturami in s tem temeljni namen volitev. Glasovanje je tako odločilna faza volilnega postopka in hkrati edina, v kateri volivci neposredno sodelujejo. Zaradi množičnosti je organizacijsko in tehnično zahtevno, zato je podrobno in natančno urejeno. Volivcu pri glasovanju pomaga volilni odbor, volivec pa lahko zavestno ne izpolni glasovnice ali pa jo izpolni nepravilno. O veljavnosti takih glasovnic prav tako odloča volilni odbor. Ves čas glasovanja se piše zapisnik, kamor se zapisujejo vsi pomembni dogodki na volišču (Grad in drugi 2004, 23-25).

Po zaključenem glasovanju, volitve preidejo v tretjo fazo – ugotavljanje volilnega izida. V tej fazi se ugotovi volja volivcev glede izbire kandidatov, na podlagi tega pa se razdelijo mandati. Pri ugotavljanju izida imajo pomembno vlogo vsi volilni organi na vseh ravneh postopka, tako na ravni posameznega volišča, kot na državni ravni (Grad in drugi 2004, 26).

V Sloveniji najprej ugotovijo izid glasovanja na vsakem volišču. Nato na podlagi tega

ugotovijo izid v posameznih volilnih okrajih, kasneje v vsaki volilni enoti, nazadnje pa na ravni cele države. Izid glasovanja ugotovi volilni odbor, ki pregleda vse oddane glasovnice, oceni njihovo veljavnost in ugotovi vsebino glasovnice (Grad in drugi 2004, 26-28).

3.5 Pomen volilne udeležbe

Stopnja volilne udeležbe kaže, kako demokratična je neka družba. Padajoča volilna udeležba je zaskrbljujoč podatek za sodobne demokracije in je odvisna od številnih dejavnikov, kot so pomembnost predmeta volitev, privlačnost strank in kandidatov ter politična kultura (Asher 1984).

Na volilno udeležbo najbolj vplivajo same volitve. V ZDA registracijske zahteve odvrčajo volivce od udeležbe, saj ni omogočena avtomatska registracija volivcev, kot je to značilno za evropske države. V primeru avtomatske registracije bi udeležba v ZDA znatno narasla.

Na udeležbo na volitvah vpliva tudi volilni sistem. Proporcionalni sistem volivcem daje več izbire in odpravi problem zapravljenih glasov, torej tistih glasov, ki ne pridejo do izraza, če za določeno območje obstaja le en kandidat.

K volilni udeležbi pripomore tudi pogostost volitev. Bolj pogoste kot so volitve, nižja je volilna udeležba. Poleg možnosti oddaljenega glasovanja in glasovanja ob vikendih, na volilno udeležbo vpliva tudi stopnja izobrazbe. Višja kot je, višja je volilna udeležba (Lijphart 1997).

Večina držav se danes torej sooča s trendom upadanja volilne udeležbe, čeprav je končna izobrazba državljanov vedno višja. Vzrokov za to je več, prav tako tudi rešitev. Ena izmed načinov za povečanje volilne udeležbe, ki so se ga poslužili v drugih državah, je bila uvedba elektronskih volitev.

3.6 Volitve kot obred

Na volitve lahko pogledamo še iz drugega vidika, kot samo strogo tehničnega. Volitve so že od nekdaj nekaj skrivnostnega, mističnega in neznanega. Odvijajo se vsakih nekaj let, sledijo pa pravno sankcioniranim pravilom, kot tudi drugim pravilom. Čeprav jih izvajajo posamezniki, ne gre le za individualni akt, temveč za kolektivno ravnanje, ki se izvaja z določeno nespremenjenostjo, kljub temu pa ohranja določeno spontanost.

Stereotipnost postopka obred volitev ločuje od drugih običajev, vendar se tudi obred lahko razvija. Razvoj se lahko odvija počasi in neopazno, ob revolucionarno nabitih zgodovinskih trenutkih pa lahko stare obrede nadomestijo novi, ki se prav tako ohranjajo s ponavljanjem.

Obred in koristnost se običajno izključujeta. Obred naj bi bil stvar navade, ki se ponavlja po nespremenljivih pravilih, zato ne prinese nobenih koristnih rezultatov, vendar pa temu ni vedno tako. Učinkovitost obreda se ne konča v empiričnem spletu vzrokov in posledic, čemur ustrezajo tudi volitve.

Primer revolucionarno nabitega zgodovinskega trenutka, ko so novi obredi nadomestili stare, je bila francoska revolucija. Volitve so nadomestile naravno ali dedno pravico do oblasti. Skozi zgodovino so, predvsem v liberalni demokraciji, zavzele središnji ritual (Grad in drugi 2004, 45-47).

4 Zgodovina glasovanja v Sloveniji

Na slovenskih tleh se je skozi zgodovino prakticiralo več načinov glasovanja. Glasovanje na volitvah v državne inštitucije je potekalo na splošnih, neposrednih, enakih in tajnih volitvah.

Prve volitve, ki so ustrezale tem načelom, v katerih so sodelovali slovenski volivci (sprva le polnoletni moški, avstrijski državljani, ki so v svoji občini prebivali vsaj šest mesecev), so bile leta 1907 v Avstro-Ogrski. Način glasovanja je bil na teh volitvah precej preprost, a je zaradi odprtosti dopuščal celo vrsto manipulacij (Grad in drugi 2004, 33).

Volivci so v večini prazne glasovnice skupaj z volilnimi legitimacijami dobili na dom. Izjema je bila le na Goriškem, kjer uradnih glasovnic sploh ni bilo. Volivci so na prazne glasovnice napisali ime kandidata, kateremu dajejo svoj glas, na samem volišču pa so se volivci identificirali z volilno izkaznico. Izpolnjeno glasovnico so predali volilni komisiji, ta pa jo je vrgla v zapečateni skrinjico. Posameznega volivca so nato še zabeležili, da je volil.

Zaradi načina in izvedbe glasovanja je bilo veliko aktivnosti strank, nadrejenih in časopisov, ki bi bile danes zelo vprašljive. V borbi za glasove so nekatere stranke na teren pošiljale agitatorje, ki so ljudem »pomagali« izpolnjevati glasovnice. Ponekod so prazne glasovnice zamenjali z že izpolnjenimi, ali pa so na prazne glasovnice nalepili nalepke, na katerih so bila imena zelenih kandidatov.

Podobne sumljive aktivnosti so bile objavljene tudi v časopisih, kjer je bilo opisano, kako je treba pravilno izpolniti glasovnice. Dogajalo se je tudi, da so v službah nadrejeni »pravilno« izpolnjevali glasovnice njihovih podrejenih, čeprav je bilo to celo prepovedano z zakonom.

Nepravilnosti so izvajali tudi volilni odbori, ki so glasovnice z neželenimi kandidati razglašali za neveljavne z izgovorom na najmanjše napake v zapisu kandidatovega imena, poklica ali naziva.

Na podlagi izvedbe prvega glasovanja za slovenske volivce na splošnih volitvah v Avstro-Ogrski lahko zaključimo več dejstev, ki se delno navezujejo tudi na elektronsko glasovanje. Glasovanje ni potekalo na samem volišču in tudi ne na dan volitev (primerljivo z glasovanjem iz domačih računalnikov). Predpostavljalo se je, da so volivci pismeni in sposobni pravilno napisati na glasovnico ime, priimek in ostale zahtevane podatke izbranega kandidata – povezava s tehnološko pismenostjo. Na pomoč so priskočili tudi časopisi (edini množični mediji takrat), ki so prevzeli edukativno vlogo volivcev – vloga posebnih portalov in iniciativ za tehnološko opismenjevanje. Sama izvedba volitev oz. glasovanja na prvih splošnih volitvah v monarhiji pa prav gotovo ni krepila občutka pravičnosti, korektnosti in legitimnosti v zavesti slovenskega volivca (Grad in drugi 2004, 33).

Leta 1920, trinajst let kasneje, so slovenski volivci (še vedno le moškega spola) po združitvi z ostalimi južnimi Slovani v Državo SHS oziroma Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev leta 1920 po novi volilni zakonodaji volili narodne poslance v ustavodajno skupščino. Nova zakonodaja je temeljila na srbskem zakonu o volitvah iz leta 1890 in je upoštevala stanje pismenosti pri volivcih, kateremu je bilo prilagojeno tudi glasovanje (Grad in drugi 2004, 33).

Samo glasovanje je bilo za volivce razmeroma preprosto, problematična je bila le identifikacija volivca na volišču. Potekala je tako, da se je volivec ob prihodu na volišče glasno predstavil volilnem odboru. Predsednik volilnega odbora je nato preveril, če je volivec vpisan v volilni imenik. V primeru, da volivca v volilnem imeniku ni bilo, ni smel voliti. Glasovanje so prepovedali tudi v primeru, da volivca večina odbora ni prepoznala, zatem pa so ga opisali v zapisniku in ga poslali na fotografiranje. Skupščinska verifikacijska komisija je na osnovi teh poročil nato presojala, ali bi glasovi zavrnjenih volivcev bistveno vplivali na rezultate glasovanja. V primeru, da bi glasovi imeli kakšen vpliv, bi morala komisija ustrezno ukrepati.

Glasovanje je potekalo po identifikaciji volivca. Ta je od predsednika odbora dobil glasovalno kroglico, ki jo je moral spustiti v ustrezno glasovalno skrinjico. Član komisije mu je prebral imena kandidatov na listi, ki je bila nalepljena na posamezno glasovalno skrinjico, skrinjic pa je bilo toliko kot kandidatnih list. Da bi upoštevali načelo tajnosti volitev, je volivec roko potisnil v vsako skrinjico, kroglico pa je pustil v skrinjici tiste liste, za katero je glasoval.

V primeru nepismenosti, so volivcu listo ponovno prebrali, dodatna pojasnila pa so mu dajali predstavniki liste. Pred in po zaključenem glasovanju je moral volilnemu odboru pokazati še prazne roke, s čimer je potrdil, da s seboj ni prinesel dodatnih kroglic ali odnesel tiste, ki jo je dobil od volilne komisije. Po pregledu je bilo potrjeno, da je glasoval. V primeru, da je imel volivec telesno hibo, je lahko namesto njega volil pooblaščenec, ki je za to moral prej dobiti dovoljenje odbora (Grad in drugi 2004, 34).

Za tajnost glasovanja so poskrbeli tudi tako, da so volilne skrinjice znotraj obložili, da so zadušili zvok ob padcu kroglice. Na tak način volivec ni mogel oceniti, koliko

glasov je že v posamezni skrinjici. Glasovalne skrinjice so pred glasovanjem preverili v volilnem odboru in potrdili, da so prazne, po volitvah pa so jih zapečatili, ugotovili volilno udeležbo, prešteli kroglice in napisali zapisnik.

Na osnovi izkušnje z glasovanjem v Kraljevini SHS lahko povzamemo, da je bilo glasovanje mogoče le na volišču in v času volilnega dne. Glasovanje je bilo prilagojeno stopnji pismenosti volilnega telesa in da je bilo glasovanje omogočeno tudi volivcem s telesno hibo. Prav tako je bilo volivcem na samem volišču, ne glede na pismenost, dostopno zadostno število napotkov za pravilno glasovanje.

V novi Jugoslaviji so način glasovanja ponovno spremenili v skladu s spreminjanjem političnega sistema. Volilni sistem so po ustavi iz leta 1946 osnovali na splošni, neposredni, enaki in tajni volilni pravici. Po letu 1963 so ga modificirali, da ni bilo več neposrednih volitev od ravni, višje od občinske, po letu 1974 pa so se neposredno volili le še predstavniki lokalnih skupnosti (Grad in drugi 2004, 34).

Način glasovanja je bil preprost in precej podoben današnjemu. Po identifikaciji na volišču je volivec volil tako, da je obkrožil kandidatno listo oziroma kandidata, s katerim se je strinjal. Tisti, ki iz kakršnih koli razlogov niso mogli priti na volišče, ali pa so imeli telesno hibo, so lahko glasovali preko posrednika (Grad in drugi 2004, 34-35).

Na osnovi volitev iz tega zgodovinskega obdobja lahko glede glasovanja ugotovimo, da je bilo glasovanje mogoče na volišču in v času volilnega dne, a se je predpostavljala že splošna pismenost volilnega telesa. Voliti je bilo mogoče tudi izven volišča, če je bil kateri od volivcev bolan ali zadržan, na način preko posrednikov. Preko medijev in v večfaznih predvolilnih postopkih je bilo zagotovljeno zadostno število napotkov za pravilno glasovanje (Grad in drugi 2004, 35).

Leta 1990 je bila v Sloveniji prevladujoča usmeritev k demokratičnemu parlamentarizmu, zato so bile (sicer še vedno v okviru SFRJ) izpeljane nove splošne, enake, neposredne in tajne volitve kompetitivnega značaja v družbenopolitični zbor.

Na teh volitvah je bil postopek glasovanja precej zapleten. Po identifikaciji volivca na

osnovi volilnega imenika, potrdila in osebne dokumenta je volivec dobil glasovnice. Le ena od glasovnic je veljala za volitve v družbeno politični zbor in prav glasovanje na tej je bilo najbolj zapleteno.

Na glasovnici so bile natisnjene v volilni enoti potrjene različne liste. Vsaka lista je imela svoje ime pod njim pa so bila naštetna imena vseh kandidatov. Na volilnem listu je bila zadnja natisnjena lista posameznih kandidatov. Volivec je imel toliko glasov, kolikor mandatov je bilo določenih za volilno enoto, v kateri je volil. Svoje glasove je lahko dal listi kot celoti in zato obkrožil ime liste, lahko je dal glas kandidatom na eni listi in zato obkrožil imena pred kandidati, lahko pa je izbral kandidate iz različnih list in zato obkrožil številko pred njihovimi imeni. Ker pa je zakon opredelil veljavno glasovnico vsako, iz katere je bilo mogoče razbrati voljo volivca, je bilo možnih kombinacij še več. Neveljavna je bila glasovnica le v primeru, da je bilo obkroženih več list ali več kandidatov kot jih je lahko volivec smel obkrožiti glede na število glasov. Volivcem s telesnimi hibami je bilo prav tako omogočeno glasovanje preko pomočnika in po predhodni odobritvi volilnega odbora. Po glasovanju v volilni kabini je volivec oddal glasovnico(e) v (ustrezno) volilno skrinjico. Zaradi zapletenosti pri preštevanju glasov so bili volilni rezultati objavljeni več dni po volitvah (Grad in drugi 2004, 35-36).

Izkušnje predvsem glasovanja iz tega obdobja so, da je bilo glasovanje mogoče na volišču in v času volilnega dne, bolni so lahko glasovali tudi izven volišča, telesno prizadeti pa preko posrednika. Predpostavljala se je splošna pismenost volilnega telesa. Kljub zapletenosti glasovanja je bilo poskrbljeno, da ni prišlo do samovoljnega interpretiranja glede (ne)veljavnosti posamezne glasovnice, a je zato preštevanje in izračunavanje potekalo predolgo. Kljub vsemu je bilo zagotovljeno zadostno število napotkov za pravilno izpolnitev glasovnice.

Dve leti kasneje (1992), ko je Slovenija postala samostojna in mednarodno priznana država, so bile izvedene prve volitve po novi volilni zakonodaji, ki je bila sedaj prilagojena parlamentarnemu sistemu (Grad in drugi 2004, 36).

Postopek glasovanja je bil za volivce preprost. Ko je volilni odbor identificiral volivca na osnovi volilnega imenika, potrdila in osebne dokumenta, je volivec dobil

glasovnice, le ena pa je bila za volitve v državni zbor. Na tej glasovnici je volivec obkrožil številko pred imenom kandidata, strankarskega predstavnika, kateremu je dal svoj glas. Vsak volivec je imel le en glas, veljavna pa je bila vsaka glasovnica, ki je izpričevala voljo volivca (obkrožil številko pred imenom ali ime kandidata ali oboje). Volivcem s telesno hibo je bilo omogočeno voliti preko pomočnika in predhodnim dovoljenjem volilnega odbora. Volivec je glasoval v volilni kabini in nato glasovnico oddal v ustrezno volilno skrinjico.

Tudi kasneje se z dopolnjevanjem volilnega sistema bistveno ni spremenil način glasovanja, zato ponovno lahko ugotovimo, da je bilo mogoče glasovati na volišču in v času volilnega dne, bolnim je bilo omogočeno glasovanje izven volišča, volivci s telesno hibo in nepismeni pa so volili preko posrednika. Prvič je bilo mogoče voliti predčasno in po pošti. Glasovanje je bilo tokrat poenostavljeno.

Na osnovi zgodovinskega pregleda glasovanja na volitvah, v katerega je bil vključen slovenski volivec v zadnjih stotih letih, lahko ugotovimo, da je glasovanje spreminjalo svojo formo glede na politično ureditev države, v kateri so slovenski volivci živeli, da je bilo odvisno od splošne stopnje pismenosti volilnega telesa in od drugih političnih, pravnih in kulturnih določil, ki so omogočala (oz. preprečevala) glasovanje tudi tistim, ki se niso mogli zaradi kakršnih koli razlogov udeležiti glasovanja na sam dan volitev v prostoru, ki je bil za to določen. Ta trend je značilen tudi za demokratične parlamentarne države nasploh in gre v smeri, da se omogoči udeležanje volilne pravice vsem oziroma čim širšemu krogu volivcev ne glede na to, kje se nahajajo na dan volitev, in sicer na njim čim lažji način, četudi jim samo fizično stanje telesa (starost, bolezen) ne dopušča, da bi se glasovanja udeležili (Grad in drugi 2004, 36).

5 Elektronsko glasovanje po svetu

Seznam držav, kjer so v uporabi katere od oblik elektronskega glasovanja, je zelo dolg. Omenili bomo tiste, kjer je elektronsko glasovanje prisotno v posebej zanimivih oblikah ali pa so pri glasovanju in uvedbi naleteli na težave.

V Belgiji so z uvajanjem elektronskega glasovanja začeli že v letu 1991, ko so na

dveh lokacijah preizkusili dva načina glasovanja. Izbrali so način, kjer se uporabljata magnetna kartica in pisalo, kasneje pa so mu dodali še tiskalnik, ki natisne pisno verzijo glasu. Po koncu glasovanja leta 2003 so primerjali število elektronskih glasov s številom papirnatih glasov in številki se nista ujemali v nobenem volilnem okraju. Upoštevali so elektronsko glasovanje, kjer je manj možnosti za napake (PourEVA).

V Braziliji so od leta 2000 naprej vse volitve elektronske. Za glasovanje uporabljajo posebne volilne naprave, katerih odlika je preprostost njihove uporabe. Naprava opravi identifikacijo, tajno glasovanje in štetje rezultatov, kar močno zmanjša možnost goljufije pri koraku identifikacije (pri katerem je bilo v Braziliji tudi največ prevar). Brazilci največjo prednost elektronskega glasovanja vidijo v hitri pridobitvi rezultatov (Filho 2010).

Estonija je pionirka internetnega glasovanja. Z internetnim glasovanjem kot alternativnim glasovanjem papirnim volitvam je začela leta 2005 na lokalnih volitvah. Sistem je zasnovan na osebni izkaznici, na kateri je digitalni podpis, volivci pa se z njo identificirajo preko posebnih čitalcev pametnih kartic. Preko interneta lahko volivci glasujejo 6 do 4 dni pred dnevom volitev, svoj glas pa lahko spremenijo kolikokrat želijo. Obvelja zadnja izbira pred zaključkom internetnega glasovanja. Če v tem obdobju volivec odda papirnati glas, možnosti oddaje internetnega glasu nima več (Estonian National Electoral Committee).

Nikjer na svetu elektronskega glasovanja ne uporabljajo v taki meri, kot ga v Indiji. Elektronske volitve potekajo že od leta 1999, glasovalna naprava pa je sestavljena iz dveh delov – iz kontrole z gumbi za izbiro in naprave, ki šteje glasove. Član volilne komisije, ki je prisotna na volišču, na napravi za štetje glasov po identifikaciji volivca pritisne gumb, ki volivcu omogoči glasovanje. Obe škatli sta zasnovani tako, da imata vezje zalito s silikonom, zato spremembe v programski ali strojni opremi niso mogoče niti iz strani proizvajalca. Glasovalne naprave napaja baterija, zato jih lahko uporabljajo tudi na območjih brez elektrike. Število glasov na posamezni napravi lahko volilna komisija vidi šele, ko regionalni volilni pooblaščenec pritisne na gumb za zaprtje volišč. Rezultate naprava prikaže ob pritisku posebnega gumba, volilna komisija pa jih sporoči v volilni štab, s čemer se izogne možnosti prestrezanja glasov po elektronski poti (Election Commission of India).

Od poznih devetdesetih naprej je večina volišč na Nizozemskem uporabljala elektronske glasovalne naprave. Skupine proti elektronskemu glasovanju so sčasoma postajale vse glasnejše, dokler ni leta 2006 eden od kandidatov priredil rezultate lokalnih volitev v svojo korist. Incident je prisilil nizozemsko vlado, da je prepovedala uporabo glasovalnih naprav in ponovno uvedla le klasično papirnato glasovanje (Libbenga 2007).

Filipini so elektronsko glasovanje prvič uvedli maja 2010. Nov način glasovanja so uporabili na predsedniških volitvah. Po manjših težavah pri testnem glasovanju je od skupnih 82.000 naprav zatajilo le 400 naprav. Glavna pritožba nad tehnologijo so bile dolge vrste na voliščih, ki so nastale zaradi zapletenega načina glasovanja. Filipinci največjo prednost vidijo v zmanjšanju nasilja na volitvah, ki je običajno na zelo visoki ravni (Dacanay 2010).

6 Elektronsko glasovanje v Sloveniji

Razvoj informacijsko komunikacijske tehnologije v devetdesetih letih gre v koraku s poenostavljenim načinom glasovanja. Dosedanji poskusi v nekaterih državah kažejo, da informacijska tehnologija danes že omogoča opustitev papirnatega načina glasovanja. Pa ocenah strokovnjakov in javne oblasti smo tudi v Sloveniji na takšni stopnji tehnološkega razvoja, da razpolagamo s potrebno informacijsko infrastrukturo ter tehnološkimi rešitvami, ki omogočajo uvedbo popolnih elektronskih volitev (Grad in drugi 2004, 37).

Cela vrsta prednosti, ki jih prinaša elektronsko glasovanje za državljana – volivca, so pomembna novost in do neke mere zelo spremenijo proces izbire. Če je moral biti volivec praviloma pri papirnem glasovanju fizično prisoten na določenem volišču na volilni dan (razen v primeru glasovanja po pošti ali predčasnega glasovanja), pa informacijsko komunikacijska tehnologija volivcu omogoča, da se udeleži volitev kljub temu, da se na dan volitev nahaja na drugem koncu Slovenije. Glede na dinamično mobilnost volivcev, na vrednote in način življenja, glede na različne življenjske (politične) stile in zahteve po vzpostavljanju enakih možnosti tudi za tiste, ki sicer imajo volilno pravico, a jo zaradi kakršnih koli drugih razlogov na papirni

način ne morejo ali izjemno težko uveljavijo, je uvajanje možnosti elektronskega glasovanja dobrodošla, ustreza pa tudi tistemu delu volilnega telesa, ki stalno živi in dela izven Slovenije (Grad in drugi 2004, 37).

Pri uvajanju te tehnologije v način izbiranja predstavnikov javne oblasti, je treba računati na to, da bo lahko volivec s svojo lastno ali javno dostopno elektronsko napravo izpolnil elektronsko glasovnico in jo varno posredoval v zbirni center (Grad in drugi 2004, 27).

Informacijsko komunikacijska tehnologija ponuja kar nekaj medijev oz. naprav, preko katere volivec lahko opravi izbiro:

- elektronska glasovalna skrinjica na volišču,
- elektronski glasovalni terminal, ki se nahaja na javnih mestih,
- elektronsko glasovanje na daljavo preko različnih internetnih terminalov,
- osebni računalnik doma (internet),
- mobilni telefon preko SMS tekstovnega sporočila,
- mobilni telefon preko WAP tehnologije,
- mobilni telefon preko skeniranja QR kode in
- digitalna televizija (DTV).

V Študiji izvedljivosti so avtorji zapisali, da bi morala uvedba elektronskih volitev potekati v treh fazah. Prva faza bi zajemala informatizacijo delovanja volilnih organov in komuniciranja z volilnimi organi v primerih, ko za to ne bi bile potrebne spremembe veljavne zakonodaje. Ta faza zajema na primer oddajo elektronskih vlog.

V drugi fazi bi elektronsko glasovanje izvedli v omejenem obsegu in na podlagi sprememb veljavne zakonodaje, ki bi določala uporabo elektronskih glasovalnih naprav na voliščih pri predčasnem glasovanju ali elektronsko glasovanje preko spleta, ki bi bilo enakovredno glasovanju po pošti. V tretji fazi bi uvedli splošno elektronsko glasovanje (Grad in drugi 2004, 52).

Dodatni način glasovanja bi vsekakor omogočal sodelovanje volivcev pri upravljanju javnih zadev, s katerim se doseže večja volilna udeležba, večja stopnja

demokratičnosti družbe in stopnja legitimnosti volilnega sistema. Zavedati se je treba, da ima lahko uvajanje elektronskega glasovanja tudi nasprotno učinke, saj lahko tehnične, postopkovne in sistemske napake pripeljejo do okrnitve legitimitete volilnega sistema. To ima lahko dolgoročneje negativne posledice na zaupanje volivcev v informacijsko komunikacijsko tehnologijo.

Če uvedbo elektronskih volitev navežemo na volilni ritual, bi lahko volivci uvajanje elektronskega glasovanja sprejeli kot radikalen poseg v ustaljeni stereotipni postopek. Zaradi navedenega razloga je smiselno postopno uvajanje e-volitev.

Volitve, kot jih poznamo v Sloveniji, so bile vpeljane pred relativno malo časa, zato se obrednost ni še dobro ukoreninila. Ravno zaradi tega lahko sklepamo, da bi bilo v Sloveniji manj odpora pri uvajanju elektronskega glasovanja, saj se slovenski volivci ne moremo sklicevati na ohranjanje volilnega rituala, ki se je v zadnjih stotih letih večkrat spremenil (Grad in drugi 2004, 52).

7 Osnovna načela javnih volitev in volilne pravice in povezava z elektronskimi volitvami

Za sodobne volitve je potrebno izpolnjevanje nekaterih načel, ki določajo vsebino volilnega sistema in so v sodobnih pravnih sistemih zapisana v ustavah. Ta načela so pogoj za demokratičnost volitev. Med njih štejemo splošno in enako volilno pravico, neposredno volilno pravico, svobodno volilno pravico in tajnost glasovanja. Predstavniki lahko predstavljajo voljo ljudstva le, če ga to izvoli. Voliti morajo vsi sposobni državljani (Mlakar 2002, 6).

V ustavah evropskih držav je torej zapisano, da morajo biti splošne javne volitve splošne, svobodne, enakopravne, tajne in neposredne, volilna pravica pa mora biti splošna. V skladu s slednjo zahtevo noben volivec iz volitev ne sme biti posredno ali neposredno izključen ali diskriminiran (Grad in drugi 2004, 7).

7.1 Splošna volilna pravica

Univerzalnost ali splošnost volilne pravice se navezuje na zahteve po splošnosti

javnih volitev. Vsak volivec mora imeti pravico sodelovati v volilnem procesu, ne glede na razredno, narodnostno, rasno, ekonomsko ali drugo pripadnost, mora pa imeti tudi pravico biti izvoljen. Sodelovanje mora biti zasnovano in nadzorovano po zakonu. Način volitev mora biti tako dostopen vsakemu volivcu, zaradi digitalnega razkoraka pa so zato lahko e-volitve le dopolnilni način izvajanja volilne pravice. Vključenost vseh v volilne procese torej pomeni, da mora biti na voljo javno dostopna infrastruktura.

Elektronske volitve torej predstavljajo za volivce dodatno možnost glasovanja in sodelovanja v demokratičnih procesih, kar ugodno vpliva na splošnost volitev, vendar se na tej točki pojavlja vprašanje dodatnega preverjanja upravičenosti elektronskega glasovanja na daljavo. Nanj lahko odgovorimo z dejstvom, da živimo v informacijski družbi in da se elektronsko glasovanje ne sme tretirati kot izjema, temveč kot ekvivalent papirnatemu glasovanju, ki je v skladu s težnjami po širitvi e-uprave in sodelovanju državljanov v demokratičnih procesih.

Elektronske volitve morajo s svojo tehnologijo dopuščati možnost varne identifikacije in avtentikacije – najprej na nivoju registracije, nato pa na nivoju oddaje glasovnice. Klub visokim zahtevam po varnosti mora ta postopek ostati enostaven, ker ima v nasprotnem primeru lahko odvrnilni učinek (Grad in drugi 2004, 8).

7.2 Načelo svobodnih volitev in tajnost glasovanja

Načelo svobodnih volitev pomeni, da se lahko volivci svobodno opredeljujejo pri glasovanju in jih pri tem ne more nihče ovirati ali kako drugače vplivati na odločitve.

Elektronske volitve morajo tako ustrezati načelu svobodnih volitev v enaki meri, kot klasične volitve. Tako v volilnem procesu ne sme biti možnosti za vplivanja na odločitve, tako iz strani države kot iz strani posameznikov. Problem se pojavi, ker volivec oddaja glasovnico v nenadzorovanem okolju – torej v okolju, kjer so prisotne tretje osebe, ki lahko vplivajo na njegovo izbiro na volitvah. Možnost vpliva se pojavlja tudi na samem volilnem portalu, ki mora biti brez oglasov političnih strank ali kandidatov (na primer v komentarjih, pogostih vprašanjih) (Grad in drugi 2004, 8 - 9).

Pod načelo svobodnih volitev spada še možnost zavestnega nepravilnega glasovanja, prek katerega se lahko svobodno izraža volja volivca. Za ohranitev svobodne izbire mora sistem elektronskih volitev zadostiti še tej zahtevi (Grad in drugi 2004, 9).

Eden izmed najbolj perečih problemov elektronski volitev pa je vsekakor upoštevanje načela tajnosti. Ta mora biti zagotovljena med oddajo glasu, med prenosom in sprejemom glasu in med zbiranjem ter preštevanjem, torej nihče ne sme imeti možnosti povezati glas z določenim volivcem ali skupino volivcev. Vsekakor je najtežja naloga zagotoviti, da se po uspešni avtentikaciji ta zakrije, nato pa se odda glas. Po oddaji glasu na potrditvi ne sme biti nikjer zaveden podatek o izbiri (Grad in drugi 2004, 10-11).

7.3 Načelo enakosti

Načelo enakosti pomeni, da ima glas vsakega volivca enako vrednost, da ima pri volitvah v isto predstavniško telo vsak volivec samo en glas in da njegov glas nima nobene prednosti pred glasovi drugih volivcev (Mlakar 2002, 10).

Elektronske volitve morajo tako spoštovati še načelo enakopravnosti kandidatov in enakopravnosti volivcev. Glasovnica torej nikakor ne sme biti zasnovana tako, da bi kakorkoli favorizirala katerega od kandidatov (Grad in drugi 2004, 9).

Načelo enakopravnosti volivcev se dotika problematike tehnološke nepismenosti in digitalnega razkoraka. Volivci morajo namreč učinkovito in brez ovir uporabljati svojo volilno pravico, zato sistem ne sme biti zapleten za uporabo, ta pa ne sme biti odvisna od izobrazbe, starosti in fizičnih sposobnosti volivca. V skladu s tem načelom, mora biti v volilnem času zagotovljena pravna in tehnična podpora (Grad in drugi 2004, 10).

Elektronske volitve morajo torej upoštevati tudi načelo en volivec – en glas. Preprečiti mora večkratno glasovanje, sploh če bi bile elektronske volitve le dopolnilna možnost glasovanja ob papirnatem glasovanju, ko lahko pride do hkratnega papirnega in elektronskega glasovanja.

7.4 Načelo neposrednosti

Če so volitve neposredne, v procesu volilne odločitve ne sme biti nobenih posrednikov ali vmesnikov, ki bi lahko vplivali na proces. Dovoljen je le sistem za matematično preštevanje glasov, rezultati štetja pa morajo ostati skriti do konca volitev (Grad in drugi 2004, 11).

V primeru posrednih volitev volivci brez posrednikov izvolijo volilne može oziroma elektorje. Tudi v tem primeru mora biti sam volilni proces neposreden.

8 Elektronske volitve in problem tehnološke pismenosti volivcev

Da bi bil volivec sposoben opraviti izbiro preko te tehnologije, mora biti ustrezno podkovan za njihovo pravilno uporabo oz. »tehnološko pismen«. Tu pa lahko naletimo že na prve resne ovire in težave. Namreč uporaba tovrstne tehnologije ni enako preferirana med državljani. Tisti, ki jo v vsakdanjem življenju ali zaradi poklica več uporabljajo, so se nanjo že navadili in je postala sestavni del njihovega življenja in jo uvrščajo na primer med tehnologijo kot so radio, televizija, avto in telefon, medtem ko je nekaterim bolj tuja in je iz različnih razlogov še niso sprejeli v svoj način življenja. Jasno je, da jo bodo tisti, ki jim je ta tehnologija blizu, veliko lažje sprejeli kot možnost izbiranje predstavnikov javne oblasti in jo bodo zaradi prednosti, ki jih ponuja, podpirali kot alternativo papirnategu glasovanju (Grad in drugi 2004, 37).

Tisti, ki se s to tehnologijo ne srečujejo vsak dan, ali jim je celo povsem tuja, pa bodo (javno) nasprotovali uvajanju te tehnologije še toliko bolj, če bo to postala edina možnost izbire (ukinitvev papirnatega glasovanja) (Grad in drugi 2004, 37-40).

Volilno telo torej ni enovito, temveč je notranje razčlenjeno in diferencirano glede na »različne temeljne societalne dejavnike«. Vid Pečjak ugotavlja, da ta diferenciacija teče po različnih linijah: verska, narodnostna, regionalna, razredna, slojevska pripadnost, poklic, kraj bivanja (vas ali mesto), spol, starost. Čeprav se zdi, da ima volilna propaganda v predvolilnem obdobju in politični marketing sploh zelo pomembno vlogo pri odločitvah volivcev glede izbire med kandidati za javne oblastne

funkcije, pa podatki kažejo, da societalni dejavniki v razvitih demokracijah celo v 80% vplivajo na izbiro volivcev (Pečjak 1995, 180).

Na osnovi societalnih skupin, na katere razpade volilno telo, lahko sklepamo, katere skupine bodo zaradi načina življenja in dela, preferenc in načina uporabe informacijsko komunikacijskih tehnologij bolj in katere manj naklonjene politiki uvajanja elektronskega glasovanja. Če se opremo na raziskave, ki kažejo, da tovrstno tehnologijo preferirajo predvsem mladi obeh spolov, moški srednjih let, prebivalci mest, pripadniki srednjega in višjega sloja ali intelektualci, potem lahko sklepamo, da bodo tiste politične stranke, ki so volilno zasidrane v societalnih skupinah, ki prvenstveno ne preferirajo tovrstne tehnologije nasploh in zato tudi ne kot nadomestilo za papirnate volitve, javno nasprotovale politiki elektronskega glasovanja še posebno, če bo zahteva po takojšnji zamenjavi papirnatega načina z elektronskim načinom glasovanja. Po drugi strani pa bodo tiste stranke, ki so volilno ukoreninjene v societalnih skupinah, ki jim uporaba te tehnologije ni tuja in so jo že sprejele za svojo, zagovarjale politiko in uvajanje elektronskega glasovanja. Te stranke bodo po drugi strani z zagovarjanjem te politike ciljale tudi na »nomade in abstinence« (Pečjak 1995, 183), predvsem na tiste, ki jim je tovrstna tehnologija blizu, in si s tem pridobile nove volivce. Največ abstinentov je prav med mladimi, ki jim tovrstna tehnologija ni tuja, čeprav je po raziskavah sodeč (Fink-Hafner 2002, 36) skupina, ki je najmanj strankarsko profilirana in je lahko zato še kako interesantna za vsako politično stranko kot potencialno volilno telo.

Če sodimo po izkušnjah iz drugih držav, uvajanje elektronskega glasovanja praviloma ne poveča volilne abstinance. Nasprotno se volilna udeležba lahko nepričakovano dvigne. Če se volilno telo, ki je aktivno, »nestresno«, postopno uvaja v nov način glasovanja in se z ustrezno izobraževalno-promocijsko podporo predvsem zaradi prostorske fleksibilnosti vključi mlade abstinence, ki jim je praviloma ta tehnologija poznana. Zato lahko uvajanje elektronskega glasovanja nadomesti institucionalni mehanizem obveznih volitev, s katerimi so razvite demokracije želele preprečiti trend upadanja volilne udeležbe (Grad in drugi 2004, 37-40).

Dvig volilne udeležbe ima več učinkov. Po eni strani daje večjo legitimiteto izvoljenim kandidatom za javne funkcije, po drugi strani pa sproža strankarsko

kalkulacijo. Glede na pričakovani dvig volilne udeležbe bodo tiste stranke, ki predvidevajo, da bodo z uvajanjem informacijsko komunikacijske tehnologije v volilni proces pridobile na deležu volilnega telesa, zato uvajanje podprle. Druge, ki predvidevajo, da s tem ne bodo ničesar pridobile, mu bodo nasprotovale. Te se bodo po pričakovanjih tudi javno izjasnjevale proti hitremu uvajanju elektronskega glasovanja z opozarjanjem na tveganja, spodbujanjem dvomov, strahov, nezadovoljstva in drugih čustvenih razpoloženj, ki pri volivcih gradijo nerazpoloženje do uvajanja te tehnologije v volilni proces (Grad in drugi 2004, 39).

Pri oblikovanju politike in pri uvajanju elektronskega glasovanja je zato treba paziti, da se z neustrezno dinamiko ne bo sprožil večji prebeg »elektronsko nepismenih« aktivnih volivcev med abstinentne, torej med tiste, ki se volitev ne udeležujejo (Grad in drugi 2004, 40).

9 Sklep

Elektronske volitve in elektronsko glasovanje lahko prinese celo vrsto prednosti – od višje stopnje legitimnosti volilnega sistema, politične ureditve in politične elite, ki je na oblasti, ali pa celo vrsto slabosti, ki imajo za posledico zmanjšanje stopnje legitimnosti. Kakšen učinek bo nova oblika volitev prinesla je odvisno od učinkovitosti, premišljenosti in tehnične dovršenosti izvedbe glasovanja.

Prvo hipotezo, ki pravi, da lahko elektronske volitve izpolnjujejo vsa načela klasičnih volitev, lahko na podlagi analize potrdimo. Informacijsko komunikacijska tehnologija, ki obstaja, teoretično zadošča vsem zahtevam sodobnih volitev. Pereča je le problematika tehnološke (ne)pismenosti, ki elektronsko glasovanje oddaljuje od določenih problematičnih skupin volivcev.

Druga hipoteza, s katero sem se v diplomski nalogi ukvarjala, je ta, da lahko v Sloveniji elektronsko glasovanje po določenem uvajalnem obdobju postane samostojna oblika glasovanja in ne le dopolnilna oblika glasovanja za klasični način glasovanja. Tudi to hipotezo lahko, tako kot prvo, potrdimo. Teoretično lahko elektronsko glasovanje v Sloveniji postane samostojna oblika glasovanja, če se elektronske volitve uvedejo preko ustreznih faz implementacije.

10 Literatura

- Asher, Herbert. 1984. *Political Participation: An ISSC Workbook in Comparative Analysis*. Campus Verlag, New York.
- Babič, Gorazd. 2004. *Klasični modeli demokracije – kritika in primerjava*. Ljubljana: FDV.
- Brezovšek, Marjan. 2002. Volitve in politično predstavništvo. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink- Hafner in Tomaž Boh, 51- 65. Ljubljana: FDV.
- Dacanay, Barbara Mae. 2010. *Filipino poll panel allays concerns about faulty voting machines*. Gulf news. Dostopno prek: <http://gulfnews.com/news/world/philippines/filipino-poll-panel-allays-concerns-about-faulty-voting-machines-1.622394> (28. avgust 2010).
- Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
- Election Comission of India*. Dostopno prek: http://eci.nic.in/eci_main/ (24. junij 2010).
- Estonian National Electoral Committee*. Dostopno prek: <http://www.vvk.ee/?lang=en> (24. junij 2010).
- Filho, Amilcar Brunazo. 2010. *Computerization of voting in Brazil*. Dostopno prek: <http://noleakybuckets.org/brasil-history.html> (24. junij 2010).
- Fink-Hafner, Danica in Tomaž Boh, ur.. 2002. *Parlamentarne volitve 2000*. Ljubljana: FDV.
- Gaber, Slavko, ur. 1996. *Volilni sistemi: zbornik*. Ljubljana: Krtina.
- Grad, Franc. 1994. Temeljne značilnosti slovenske volilne zakonodaje. *Javna uprava* 30 (1): 93–104.
- 1996. *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Inštitut za javno upravo pri Pravni fakulteti.
- 1998. *Lokalna demokracija - organizacija in volitve*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- 2000. *Parlament in vlada*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Igor Kaučič, Ciril Ribičič in Ivan Kristan. 1999. *Državna ureditev Slovenije, Tretja spremenjena in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Grad, Franc, Marko Golobič in Pavle Svete. 2000. *Predpisi o volitvah v državni zbor*. Ljubljana: Uradni list RS.
- Grad, Franc, Andrej Lukšič in Saša Zagorc. 2004. *Študija izvedljivosti e-volitev s*

- predlogi implementacije*. Državni portal Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://e-uprava.gov.si/eud/e-uprava/evolitve-priloga1.doc> (24. junij 2010).
- Held, David. 1989. *Modeli demokracije*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
- Heywood, Andrew. 1997. *Politics*. Macmillan Press Ltd, Hampshire and London.
- Hinsley, Francis Harry. 1992. *Suverenitet*. Zagreb: August Cesarec.
- Joyce, Peter. 1996. *Politics*. London: Hodder & Stoughton
- Klingemann, Hans Dieter. 1999. Demokratični razvoj, volilni sistem in volitve. *Teorija in praksa* 36 (3): 481-494.
- Kropivnik, Samo. 1993. *Politični zemljevid Slovenije nekoč in danes, magistrska naloga*. Ljubljana: FDV.
- 1998. *Slovenski volivci v geografskem , družbenem in ideološkem prostoru*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica, FDV.
- Libbenga, Jan. 2007. *Dutch pull the plug on e-voting*. The Register. Dostopno prek: http://www.theregister.co.uk/2007/10/01/dutch_pull_plug_on_evoting/ (24. junij 2010).
- Lijphart, Arend. 1997. Neenaka participacija: nerazrešena dilema demokracije. *Teorija in praksa* 37 (3): 524–545.
- Mlakar, Ernesta. 2002. *Volilni sistemi na Slovenskem*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Pečjak, Vid. 1995. *Politična psihologija*. Ljubljana: samozaložba.
- Pitamic, Leonid. 1996. *Država*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- PourEVA*. Dostopno prek: <http://www.poueva.be/?lang=fr> (25. avgust 2010).
- Rizman, Rudi. 1992. Človekove pravice in problem demokracije: zbornik referatov. V *Nastajanje slovenske državnosti*, ur. Danica Fink Hafner in Berni Strmičnik, 395-407. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- Rousseau, Jean Jacques. 1960. *Družbena pogodba*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Sruk, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Maribor: Obzorja.
- Toplak, Jurij. 2000. *Volilni sistem in oblikovanje volilnih enot*. Ljubljana: Libra, Nova revija.
- Žibert, Maja. 2004. *Lokalne volitve 2002*. Ljubljana: FDV.